

prav tedaj razvila dva principa: plitka materialistična brezbržnost, uživajoča življenje, in visoko postavljena razumarski idealizem, teatralno vprašujoč: kam? Razkrajala se je tedaj doba in človek, in tudi literatura se je iz zlate srede »poetičnega realizma« razdelila v poskusni naturalizem vsakdanjih anekdot, prečesto banalnih, in na drugi strani v brezkrvno, pogosto sentimentalno prozo — v dva umetniško malo plodna pravca. Da bi se polariteti izravnali, je bila potrebna nova duhovna smer iz notranjosti, iz etosa, ki je nujno zahtevala novo organsko formo — kar pa pri Mešku tega časa še ne opazimo. Da pa je Meško hotel nekaj podobnega, neke sinteze, je zame najznačilnejši poskus prav ta njegov prvenec, ki je zgled nenaravnega zlitja odzunaj, kompromisnega; vidno se namreč da otipati dvojnost koncepcije, že v bistvu umetniško neskladne: nad naturalistično snovjo se boči visoko idealistična kupola. Jasen je naturalizem fabule: vsi junaki padejo iz najbolj navadne slabosti, niti najmanjšega hotenja ni v njih, komaj malo brezplodnega sentimentalnega kesanja in so docela netragični. Zdi se mi, da berem običajne malomeščanske anekdote o »krasnih grešnicah«, o banalnem zakonolomstvu zakona, ki pred svetom drži, o večno ponavljajočih se flirtih. Glavne osebe žive zavestno nenravno življenje, vedo, da flirtujejo, ni v njih demonstva, ne gre jim za edino možnost njihovega življenja: zato je ta snov neumetniška, banalna. To je naturalistični tok v romanu, ki je še najbolj živ in zato Mešku v tem romanu bistven, pa bodisi tudi, da je le privzet iz sodobnega meščanskega romana (Govekar, Murnik). Pa Meško je hotel preko njega, ko ga v resnici še notranje ni preživel, in je napisal ves roman kot obtožbo proti tej družabni pokvarjenosti. In zato je padel v drugo nasprotje in je iz svojega stališča to zgodbo od dogodka do dogodka komentiral: ker mu snov sama ni mogla umetniško potrditi ideje, jo je izrazil pisatelj izven njenega dogajanja v meditacijah, ki niso znak globoke psihologije po ruskem vzorcu kot se misli (Grivec), ampak le umetniške oblikovne slabosti. Ta drugi tok prevladuje in je zase tendenca, ki spremlja snov, je idealističen nauk, ki stoji nad življenjem, se le dotika vesti, a je ne zajame. Znak dobe je in naturalizma Meškovega, da je dokazal baš nasprotno od hotenja: sledeč umetniškemu čutu v sebi je potrdil, da gre življenje svojo smer preko vsake nežive sheme... Morda je to znak tudi onodobnega katolicizma, ki se ni znal pojaviti odznotraj nazven, le od vrha dol?

Oblikovno pa je roman začetniško delo. Že kompozicija sama je nejasna, ker ni enotne notranje umetniške ideje in se zato smer dogajanja poljubno lomi: v prvem delu se zdi, da bo šlo predvsem za Pečnika, za njegovo očiščenje iz pesimizma v heroično samožrtvovanje, pa postane v drugem delu popoln statist, v njegov vrh pa stopijo Evelina, Otilija in Stanski, dočim se konča roman v Zoriču. Je tako brez trdne notranje sredine — zopet znak anekdotičnega naturalizma! Postave oseb so začuda neplastične, dasi bi po realističnem gledanju na snov pričakovali baš nasprotno: vse so začetniško oblikovane, ne žive pred nami v dimenzijah, so le megleni refleksi življenja, vržen po meditacijah na platno. Ne krečejo se iz premika v sebi, le po sunku iz razdalje. Sicer

pa vidim glavno Meškovo slabost, da ni znal prikazati neposredne aktivnosti: dialog komaj da pozna, vsako dejanje za kulisami izvršeno, se pred nami samo naknadno analizira, često zgolj opisno in je celo višek — katastrofa vržena le v odsevu. Z razlago dejanja mu odvzame Meško ves umetniški učinek, duševni boji so tako le retorična vprašanja in odgovori, in zato ne moremo govoriti o psihologiji, kvečjemu o medli poetičnosti, ki je vzrok tipičnemu Meškoveму kopičenju atributov. Vpliva le v razgibanih prizorih (ples, klepetavost opravljivk, ljubosumje Zoričeve in njegovo beganje po kavarnah) brez duševnih peripetij, to je: v naturalističnih odsekih romana in ti izkazujejo tudi mladostni talent pisateljev. Tako je tudi v stilu jasno videti umetniško napako: storija, specifično naturalistična, realistično gledana, ki bi nujno zahtevala Maupassantovske obdelave, je po refleksiji postala poetično medla, retorična neresničnost. Ivan Cankar je moral silno občutiti to Meškovo oblikovno nemoč in umetniško neskladnost romana, da ga je s samozavestno pozo sodobnika odklonil (DiS, 1920, 25). Mi se sicer tudi čudimo, čemu je danes zaslužila ponatis, vendar pa poznamo njeno literarno-kulturno pomembnost kot nujen vmesen člen med klasiki-realisti in novimi klasiki in priznamo njegovemu hotenju onodobno veliko naprednost. Pomemben je roman kot predstopnja v našo moderno, obenem pa kot izhodišče Meška samega. Tine Debeljak.

August Pirjevec: Slovenski možje. Mohorjeva knjižnica, 20. Družba sv. Mohorja, 1927. Str. 519.

Dr. Ivan Lah: Vodniki in preroki. Vodaikova družba, 1927. Str. 126.

Obe naši ljudski prosvetni književni zadrugi, Mohorjeva in Vodaikova družba, sta letos poslali med ljudstvo dve knjigi z istim smotrom in vsebino, ki tako že kar sami silita v skupno primerjalno oceno. Naj so že kakršnikoli konkurenčni vidiki vodili do tega slučaja (odlomki iz Pirjevčeve knjige so izhajali že v Mladiki leta 1925. in 1926.), gotovo je, da taka izdajanja odgovarjajo programu družb in v dobro jima štejem, da ga izvajata. Zanimivo pa je, da sta ti knjigi, ki naj poljudno in izbrano podajata znanstvene izsledke, izšli prej kot njiju matica v celoči, kajti da izhajata iz zamisli »Bijografskega leksikona«, je razvidno iz ureditve po osebah. Toda dočim »B.L.« predstavlja pravilno celokupno galerijo delavcev iz najrazličnejših kulturnih panog, umetnostnih in gospodarskih, vseh faktorjev, ki so v kateremkoli področju težili za tem, kar danes tvori dejansko duhovno in materialno realnost slovenskega naroda — pa obsegata ti knjigi samo može na vrhovih, predvsem umetnike, in to skoraj izključno besedne, kar daje knjigama vse bolj literarno-kulturni značaj.

Obe knjigi izhajata iz misli, pokazati najširšim plastem rast slovenske kulture v poedincih, zato jih podajata izolirano, pa vendar v razvojni zvezi med seboj, kar označuje že kronološki red. Pri tem pa sta se pisca poslužila različnih metod, kakor sta si že stavila smer različno: Pirjevec hoče skromno izraziti »kulturno življenje naroda v njegovih sinovih, genijih in delavcih - pionirjih«, Lah pa patetično orisati »dogodke, na čelu katerih stopajo vodniki in preroki, ki so se dvignili nad svoj čas«. Tako je P. skušal zajeti v širino, Lah pa v globino. Dočim zato

P. upotrebljava filološko leksikografsko maniro, ki s skupimi črtami in določnimi datí zunanje omeji pot človekovo, ga kolikortoliko iztrga iz časa, da stopi za jasnejšo informacijo braveca ostro očrtan pred oči — pa skuša L. najti njih nujno rast iz zemlje in časa, teži pod znamko vrhov podati razvojno linijo duha in razmer; izhajajoč iz Carlyleve predstave junaka, ki ustvarja čas, piše — rekel bi — sistematsko kulturno zgodovino, ki prehaja že v literarno. Pri tem pa prete obema metodama nevarnosti: prvi, da v suhi snovi ne stopi duhovna osebnost v veljavo, le materialna oseba in nje socialen pomen; drugi pa, da postavlja junake za povzročitelje gibanj, kjer so morda vplivali vse drugi vzroki, izbira dejstva in jih razporeja, in svojevoljno prezre dobe, ki ne gredo v sistem. Prvo metodo karakterizira tudi suha stvarnost, osebna netangiranost, drugo pa osebno podoživljanje junakov, svojevoljno interpretiranje. — P. je ostal vseskozi leksikograf. Tudi širši krog ljudi je pritegnil v svojo galerijo, tako da vidimo vse dobe našega razvoja skozi njih delo, pa čeprav samo hipno in nemarkantno (predvsem kar se tiče moderne). Pogrešam vsekakor Trubarjevega kroga in protireformacijskih pridigarjev in pesmarjev, ki bi jih lahko dal pod skupen naslov kot Operoze. I oni so namreč prav tako ustvarjali svojevrstno plast, ki je še danes v našem temelju, bolj kot romanski humanisti. Pogrešam slikarjev (Mencingerja), Kopitarja, značilnega Jakoba Zupana, socialistične politike (Dermoto itd.). Pri Lahu pa vse te dobe sploh odpadejo. Razumljivo je, da bi jih ne pogrešali, ko bi L. filozofsko podajal kulminacije slovenskega duha ali klene portrete izbranih individualitet, toda on skuša prav tako v ljudeh pokazati razvoj naše kulturne zgodovine. Kjer pa ni bilo mož, ki bi dali dobam ime, se ne upoštevajo v njegovi kulturni zgodovini, pa če so prav popolnoma izpolnili tendence svoje dobe. Zanimiva je zato primera: za razdobje med Valvazorjem in Vodnikom, ki pri L. sledita zaporedno, je P. prikazal sedem poedincev, ne najnevednejših in še celo šolo (operoze)! Vidimo, da odpove hotenje, ki naj po poedincih zveže kontinuiteto razvoja. Kljub temu pa je vendar še nerazumljivo, če pridemo pri L. do takih svojevoljnosti, da Trubarju ne zoperstavi niti Hrena, da Vodniku podredi Pohlina in ves Zoisov krog, da Linhart, najznačilnejšega prosvetljenca komaj omenja, da o Čopu mimogrede govori pri Prešernu, dočim Vrazu posvečuje celo poglavje in pod njegovo firmo opisuje Slomška. Pri Levstiku, ki je res ustvarjal dobo, tega ne prikaže: takega trenja dobe, ko so se oblikovali Mladoslovenci, ni mogoče preiti z enim samim stavkom, v knjigi pa, ki ji je namen pokazati vodnike, pa še celo ne. Tavčarja, ki je samo epigon Levstikove dobe, poveličuje kot višek »vodništva«, pri Kreku pa (mimogrede omenim, da pri njem L. nezavedno sicer ali pa malo premišljeno pobija družbo prav istega Tavčarja »kot podeželsko inteligenco, ki je vzrastla še v starih tradicijah«, ki je vabila za seboj z lepimi besedami, a ni znala stopiti med ljudstvo) ne vidi dviganja cele plasti v kulturno udejstvovanje, le herojstvo zadnjih let, ki ga lepo naslika: »V tem času je rasel Krek kot lev.« Če je tako zamisel Lahove knjige simpatičnejša in obrnjena v globino dogajanja, pa je izvedba vseskozi površna. Sploh je karakteristično za L., da ne zna v vsej polnosti pri-

kazati ne ideje dobe ne pomembnosti osebnosti: razblini se v čuvstveni impresiji in je zato še najboljši v — pejsažu, ki še od daleč ni to, kar bi moral biti: v zemljo zastavljena duhovna komponenta figure. Je le novinarska impresija s sprehoda. Sicer pa je L.-ov način pri portretiranju silno preprost: ne gre v korenine postave, poetično zveže dognana dejstva, jih prepleta s citati in pesnika označuje s srednješolskim vezanjem snovnih motivov! Zato ni čuda, da so naše najbolj plastične osebe tako slabokrvne, pa prav vse, in je Gregorčič še najboljši. Dasi L. še bolj kot P. upošteva samo literaturo, vendar ne omenja ne Kersnika, ne Mencingerja in je zato čudno, da je pri Tavčarju pozabil na pisatelja, na kakršnega skoraj izključno gleda P. Popolnoma pa je pozabil »na ro-kavice«, kar mu je zameriti bolj kot pred leti Kreku. — Tako ni L. napisal ne kulturne zgodovine, ne zgodovine slovenskega duha, ne hotenja v jugoslovansko in slovansko smer, ne v kontinuiteti ne v poedincih. P. je nabral — po Grafenauerju sicer — vsaj toliko portretov, da vidimo skoznje kot skozi mrežo gibanje slovenske kulture v današnjo višino. Sicer pa ne L. ne P. ne zadovoljita današnjega človeka: eden je podal stvarno uporabljiv priročni album slovenskih mož kot nekaj izvleček iz leksikona, drugi pa brezkrvno vodeno izcedil svojo impresijo našega kulturnega življenja, nobeden pa ni dovolj podčrtal duhovnih vrednot, ki leže v naši preteklosti. Pa kljub temu bosta dvignili v narodu slovensko zavest, spoštovanje do preteklosti in veselje do slovenske knjige, kar je njun namen.

Še to bi omenil, da sta knjigi okusno opremljeni, Vodnikova v tisku še bolj in jo krasi muoge pojasnjujoče fotografije. Mohorjevo pa številni Maleševi več ali manj posrečeni lesorezi. Tine Debeljak

Prevodi

1. Henri Bérard, **Križi in težave rejnega bratca**. Iz francoskega preložil Janko Tavzes. Ljubljana, 1927. Založil prelagatelj, Natisnila »Slovenija« v Ljubljani.

2. Selma Lagerlöf, **Legende**. Prevedla Marija Kmetova. Moh. knjižnica, 17.

3. L. N. Tolstoj, **Rodbinska sreča**. Roman. Poslovenil J. Vidmar. V Ljubljani, 1927. (Prosveti in zabavi, 17.) Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani.

4. **Rožice sv. Frančiška**. Poslovenil in uvod napisal Alojzij Res. Na svetlo dano v Gorici, 1927. Umetniške priloge je vrezal Tone Kralj.

V povprečnosti papirnatega sloga prevaja Tavzes (1) dobro. Ne čuti pa potrebe, da bi slovenil z dušo in sluhom za odenki karakterne besede v izvorniku, n. pr.: To ni mogoče, saj so mu morali odpreti vrata za vozove (str. 18), slovensko: šentajte! Kar široke dveri so mu morali odpreti. Tudi ne vem, čemu je segel T. po tej zavaljeno odurni snovi in taraskonščini Bérardovega »Tolščaka«, kakor bi se dalo v naslovu boljše pa krajše povedati. Neskončno bolj mi-kavna je topla mladinska poezija Kristusovih legend (2) v Kmetove prevodu. Knjiga se bere, dasi je potekel prevod posredno iz — nemščine. Vidmarjev prevod (3) pa je jezikovno nezadosten. Ali je že starejšega po-